

**Ομιλία του Προέδρου της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της
Γερμανίας Κυρίου Φρανκ-Βάλτερ Στάνιμαϊερ με αφορμή τα
εγκαίνια της documenta 14
στις 8 Απριλίου 2017
στην Αθήνα**

Σε ένα πρώην μεταξουργείο συζητούνται τα εργασιακά δικαιώματα, έλληνες σκηνοθέτες αποκωδικοποιούν την πολυπλοκότητα της ζωής σε μία χώρα εν μέσω κρίσης, επίκαιρα προβλήματα της χώρας, στα θέατρα παρουσιάζονται διαλογισμοί για τον ανθρώπινο πόνο, ένας καλλιτέχνης του ήχου παράγει τον ήχο της πείνας. Η documenta δεν ήταν ποτέ ασφαλής ζώνη για τους πολιτικούς. Δεν ήταν ούτε στο Κάσελ, όπου ιδρύθηκε το 1955 δέκα χρόνια μετά τη λήξη του πολέμου, με σκοπό πράγματι να απαλλάξει τη σύγχρονη τέχνη οριστικά από οποιαδήποτε πολιτική επιρροή, και δεν θα είναι ούτε στην Αθήνα. Διατηρώ σε κάθε περίπτωση σοβαρές επιφυλάξεις ο κόσμος της τέχνης να συγκεντρώθηκε εδώ για να πλέξει το εγκώμιο της πολιτικής. Δεν θα έπρεπε άλλωστε.

«Μαθαίνοντας από την Αθήνα» – ο τίτλος αυτής της documenta – είναι μία καλή, για αρκετούς μάλιστα προκλητική αιχμή, που αρχικά μπορεί να προκαλέσει σύγχυση! Κι όμως, πριν από όχι και τόσο πολύ καιρό το κάλεσμα αυτό θα ηχούσε περισσότερο κοινότοπο παρά προκλητικό. Τότε μας ήταν αδιανόητες σπουδές φιλοσοφίας, ποίησης ή τέχνης χωρίς τη γνώση Αρχαίων Ελληνικών. Τότε ο καθένας γνώριζε: εννοείται ότι μαθαίνουμε από την Αθήνα, το λίκνο του ευρωπαϊκού πολιτισμού μας. Όμως ο τίτλος της εφετινής documenta στοχεύει στο παρόν, τις πολιτικές και οικονομικές τάφρους ανάμεσά μας, αυτές που εμείς – έτσι αντιλαμβανόμαστε εγώ το μήνυμα – θα πρέπει να υπερβούμε.

Ο Άνταμ Σίμτσικ, καλλιτεχνικός διευθυντής της documenta, μας υπόσχεται μία «σημαντική και συναρπαστική διαδικασία μάθησης» σε μία έκθεση, που προσπαθεί να κατανοήσει τον κόσμο που μας περιβάλλει. Αυτή η διαδικασία είναι σημαντική και συναρπαστική, γιατί προκύπτει από ένα διάλογο μεταξύ διαφορετικών προσεγγίσεων και προοπτικών, αφού προσλαμβάνουμε τον κόσμο από διαφορετικές οπτικές γωνίες και θα πρέπει να τον δούμε μέσα από και μέσα στα μάτια

του άλλου. Χαίρομαι που παράλληλα με τα εγκαίνια της documenta 14 στην Αθήνα, δίνουμε και το εναρκτήριο λάκτισμα αυτού του τόσο απαραίτητου διαλόγου. Θα ήθελα να ευχαριστήσω τους δημιουργούς αυτής της έκθεσης και τους σημερινούς οικοδεσπότες μας.

Η θέληση να κατανοήσει κανείς τον κόσμο με αυτόν τον συγκεκριμένο τρόπο, συνδέει την τέχνη με την πολιτική, εάν βέβαια θέλουμε να τον προσεγγίσουμε ως δημοκράτες. Η άσκηση κριτικής και η αποδοχή της αποτελούν, όμως, και τις θεμελιώδεις αρχές της Δημοκρατίας. Η αλλαγή προσέγγισης και προοπτικής περνώντας από τον λόγο στον αντίλογο, φέρει ήδη μέσα της την – αρχαιοελληνική – προέλευση της λέξης «κριτική», που στα Γερμανικά θα αποδιδόταν ως «διαφοροποίηση». Εάν το θέλετε, άλλη μία κληρονομιά της Αθήνας.

Το να πραγματοποιεί κανείς μια έκθεση σε δύο τόσο διαφορετικές πόλεις, σημαίνει να υιοθετεί κάθε φορά μία διαφορετική, μια καινούργια προοπτική, να διακρίνει το «ίδιο» και το «ξένο», συγχρόνως όμως να επιστρέφει στον τόπο εκείνο, από τον οποίο όλοι εμείς υιοθετήσαμε τη διαδικασία της ανταλλαγής διδαγμάτων, επιχειρημάτων και της εξισορρόπησης των διαφορετικών συμφερόντων, ως τρόπο ζωής και διακυβέρνησης. Έχω την εντύπωση ότι μάθαμε ήδη πολλά από την Αθήνα.

Κι όμως, ό,τι έχουμε διδαχθεί μία φορά, πρέπει να επαναλαμβάνεται για να γίνει κτήμα μας κι έτσι να μην ξεχαστεί. Η Δημοκρατία τίθεται υπό αμφισβήτηση σε πολλά μέρη, ακόμα και στην ίδια την Ευρώπη. Για τον λόγο αυτόν, το θεωρώ ενδεδειγμένο να θέσω το ερώτημα σχετικά με την τωρινή κατάσταση της Δημοκρατίας στο λίκνο της. Στην τέχνη, όπως και στην πολιτική, υπάρχουν πέρα από τον δημοκρατικό, κι άλλοι τρόποι αντίληψης και κατανόησης του κόσμου. Μπορούμε να διευρύνουμε το οπτικό μας πεδίο, μπορούμε όμως και να το περιορίσουμε προσπαθώντας να επιβάλλουμε στην πραγματικότητα τον δικό μας τρόπο θεώρησής της. Η νεότερη ιστορία της Ελλάδας γνωρίζει τούτη τη βίαιη μορφή της ιδιοποίησης και άσκησης της εξουσίας. Αυτές οι μέρες μας φέρνουν στη μνήμη το πραξικόπημα του Απριλίου του 1967. Η αντιμετώπιση αυτής της περιόδου απομόνωσης θα ήταν σχεδόν ανέφικτη χωρίς το πνεύμα αντίστασης των ελλήνων καλλιτεχνών.

Η Δημοκρατία, και γι' αυτό είμαι πεπεισμένος, ζει μέσα από ένα ευρύ και συγχρόνως βαθύ οπτικό πεδίο, όπως της γλαύκας, την οποία συναντούμε εδώ παντού ως σύμβολο της documenta. Η γλαύκα μπορεί να περιστρέψει το κεφάλι της κατά 270 μοίρες. Δεν θα πρότεινα σε κανέναν να το δοκιμάσει. Θα ήθελα, όμως, να κοιτάξουμε όλοι γύρω μας, να αντιληφθούμε ο ένας την ύπαρξη του άλλου, να διδαχθούμε ο ένας από τον άλλον. Αυτό μπορούμε να το κάνουμε, θα πρέπει όμως και να το κάνουμε, εάν θέλουμε να αποφύγουμε ασύμμετρες και μονομερείς σχέσεις μεταξύ των χωρών μας.

Αυτό θα έπρεπε επίσης να γίνεται συχνότερα και στην Ευρώπη. Ένας Γερμανός, ο οποίος προσπαθεί να κατανοήσει την πραγματικότητα της καθημερινής ζωής ενός Έλληνα, θα καταλάβει, πόσο δύσκολη είναι η χρονική περίοδος που διανύει η χώρα. Η ευρωπαϊκή κρίση και οι αναγκαίες πλέον αλλαγές στην οικονομία και στην κοινωνία επιφέρουν στη ζωή πολλών Ελλήνων μία βαθιά τομή. Επιπλέον, η προσφυγική κρίση αποτέλεσε για την Ελλάδα μία τεράστια επιβάρυνση. Ο πόλεμος στη Συρία, οι κρίσεις στην Τουρκία και τη Μέση Ανατολή, όλα αυτά συμβαίνουν στη γειτονιά της.

Από την άλλη, ένας Έλληνας που μπαίνει στη θέση των γειτόνων του στην ΕΕ, γνωρίζει ότι στάση των εταίρων του δεν είναι μόνο ψυχρή, αδιάφορη και σκληρόκαρδη, αλλά ότι η Ελλάδα εισέπραξε επίσης μεγάλη αλληλεγγύη από την κοινότητα και ότι -το δηλώνω αυτό ρητά- πρέπει να συνεχίσει να εισπράττει αλληλεγγύη!

Η Ευρώπη, και Ευρώπη είμαστε όλοι, πρέπει να έχει την ικανότητα να αλλάζει οπτική γωνία. Μια δημοκρατική, ενωμένη Ευρώπη δεν πρέπει επίσης να χάνει από το οπτικό της πεδίο ούτε το κάθε μεμονωμένο κράτος-μέλος, αλλά ούτε και τη συνολική εικόνα. Μπορούμε να διδαχτούμε ο ένας από τον άλλον μόνο εάν δεν αναζητούμε συνεχώς την οπτική εκείνη που επιβεβαιώνει τις δικές μας προκαταλήψεις, αλλά αντιθέτως αν είμαστε ειλικρινείς, ανοιχτοί και περίεργοι.

Οι συνθήκες του «διδασκόμαστε ο ένας από τον άλλον» είναι ωστόσο διαφορετικές στην πολιτική απ' ότι είναι στην τέχνη. Ο Άνταμ Σίμτσικ μας εξήγησε ότι το ζητούμενο αυτής της διαδικασίας στη τέχνη δεν είναι να οδηγηθούμε σε κάποιο αποτέλεσμα. Πρόκειται πολύ περισσότερο για μια ανοιχτή διαδικασία. Αυτό ισχύει κατ' αρχήν και για τη Δημοκρατία. Η πολιτική είναι, ωστόσο, αναγκασμένη στην πορεία της διαδικασίας αυτής να λαμβάνει συνεχώς αποφάσεις. Και για αυτό το λόγο πρέπει να ανατρέχει σε εμπειρίες, θα μπορούσα να πω και σε διδάγματα του παρελθόντος. Πρέπει να οξύνει την κρίση της. Αυτό την καθιστά μεν πιο έξυπνη, δεν την καθιστά όμως αλάνθαστη. Γιατί ακόμα και αν η πολιτική λαμβάνει μια απόφαση καλή τη πίστη, οι συνέπειες της πράξης της δεν είναι πάντα σαφείς και προβλέψιμες.

Θα ήταν πραγματικά ωραία, εάν η Ευρωπαϊκή Ένωση γλιστρούσε αθόρυβα και αποτελεσματικά στον αέρα σαν γλαύκα εν πτήσει. Όμως η ΕΕ δεν είναι ένας οργανισμός διαμορφωμένος στην εντέλεια. Είναι ωστόσο, και για αυτό είμαι και παραμένω πεπεισμένος, επιδεκτική μαθήσεως. Και όπως είπε ο Τίμοθι Γκάρτον Ας, στον οποίο απονεμήθηκε το φετινό βραβείο Καρλομάγνου: «Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι η χειρότερη δυνατή Ευρώπη που μπορείτε να φανταστείτε, εξαιρουμένων όλων των άλλων που έχουμε κατά καιρούς δοκιμάσει». Η ερμηνεία της φράσης αυτής είναι απλή: η Ευρώπη της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η καλύτερη Ευρώπη που είχαμε ποτέ.

Εμείς τουλάχιστον, οι Γερμανοί, τη θέλουμε αυτήν την Ευρώπη. Τη θέλουμε ως Ευρώπη των «27». Θέλουμε να επενδύσουμε στο μέλλον αυτής της Ευρώπης. Η documenta είναι μια πρόκληση για τη φαντασία μας, για τη δύναμη της φαντασίας μας. Αλλά λέω επίσης ότι χωρίς την Ελλάδα δεν μπορώ και δεν θέλω να φανταστώ την κοινότητά μας. Το μέλλον μας θα πρέπει να είναι, και θα είναι κοινό.